Nieuwe vindplaatsen van de Noordse winterjuffer *Sympecma paedisca* in Drenthe

Inleiding

In het vroege voorjaar van 2003 werden in het Dwingelderveld en het Mantingerzand tijdens het lopen van monitoring routes (reptielen) enkele winterjuffers waargenomen. Nooit eerder werden deze juffers hier gezien terwijl de routes al jaren intensief bekeken worden. Al snel werd mijn interesse gewekt. Na enig vraag en zoekwerk bij andere libellenwaarnemers werd begin mei een bezoek gebracht aan de Weerribben. Massaal vlogen hier Noordse winterjuffers in tandem, in copula en werd ei-afzet waargenomen. Het onderzoek naar de dispersie van Noordse winterjuffers in de Weerribben bracht zoals bekend trekgedrag aan het licht. Bijvoorbeeld een terugvangst in Friesland (Lindevallei) van een in de Weerribben gemerkte Noordse winterjuffer (Robert Ketelaar et al, 2001). Naarstig speurwerk in Zuid Drenthe naar winterjuffers in terreinen van de Vereniging Natuurmonumenten leverde deze zomer echter niets op.

Nieuwe vindplaatsen in 2003

Dwingelderveld

Op 19 september werden in het NP Dwingelderveld tenminste zes Noordse winterjuffers waargenomen. De dieren vlogen in een heideveld met hier en daar wat Pijpestro, Berk, Vuilboom en Grove den. Het betreft een strook (slag) van ongeveer 200 meter breed en 2 km lang. Deze strook is omzoomd door een bos van Grove den. De volgende dag werden op dezelfde locatie weer enkele exemplaren gevonden.

Op 24 september werden in het Kolenveen (Dwingelderveld) wederom ten minste 6 verschillende N. winterjuffers waargenomen. Ook hier vlogen de dieren in een structuurrijke vegetatie van Struikheide, Dophei en verspreid staande pollen Pijpestro, enkele meters van een bosrand. Langs de oever van het enkele tientallen meters verderop gelegen Kolenveen is intensief gezocht naar larvenhuidjes. Van de ongeveer veertig gevonden huidjes bleek ongeveer 75% afkomstig van *Lestes sponsa*, 15% van *Lestes viridis* en 10% van *Enallagma cyathigerum*.

Later die dag werd een vrouwtje van de N. winterjuffer aangetroffen bij het Smitsveen, dit veen ligt nabij de Dwingelderschaapskooi. Het Smitsveen heeft als een van de weinige vennen in het Dwingelderveld een begroeiing met riet en lisdodde. Op 5 oktober werd nog een exemplaar waargenomen bij het Achterlandseveen (Dwingelderveld) en een mannetje in de Veldslagen.

Mantingerzand

Op 23 september werden in het Mantingerzand twee vrouwtjes van de Noordse winterjuffer waargenomen in een vergelijkbaar biotoop als in het Dwingelderveld, namelijk Pijpestro op een beschutte plaats (niet bij het water) en omsloten door Jeneverbes. Enkele dagen daarna werden in een aantal omliggende gebieden in het Mantingerveld nog exemplaren van de N. winterjuffer aangetroffen (zie hiervoor de tabel).

De meest oostelijke waarneming in Drenthe deed ik op 1 oktober op het Klenckerveld (gem. Oosterhesselen) langs de rand van een enkele jaren oude plagstrook ongeveer tien meter van de bosrand. Het betrof een uit de Pijpestro opvliegend vrouwtje N. winterjuffer.

Op 15 oktober werden nogmaals drie winterjuffers waargenomen in het Mantingerzand, waaronder een mannetje. Geen van bovenstaande juffers was gemerkt. ***(Dit jaar is in het kader van het verspreidingsonderzoek van de Noordse winterjuffer in de Weerribben (ook in de Lindevallei in Friesland) weer een groot aantal winterjuffers door de Projectgroep Paedisca (PP)gemerkt. Red.)***

De juffers werden gevonden door langzaam en voorzichtig door de vegetatie te lopen en zeer goed te kijken naar opvliegende exemplaren. Opvallend was daarbij het grote aantal langpootmuggen dat wat betreft vlieggedrag enigszins op die van de N. winterjuffer lijkt. De N. winterjuffers zie je gemakkelijk over het hoofd en je bent ze kwijt doordat ze vrij plotseling enkele meters van de waarnemer in de vegetatie kunnen duiken. Door hun goede schutkleur kunnen ze met moeite teruggevonden worden.

Foto: René Manger

Noordse winterjuffer (v) gefotografeerd op 14 september 2003 op het Uffelter Binnenveld

Andere Drentse waarnemingen in 2003 van de Noordse winterjuffer

Dit jaar werd door René Manger en Gerard Abbingh de Noordse winterjuffer gevonden in twee terreinen van het Drentsch Landschap namelijk het Uffelter Binnenveld en het Nijenslekerveld. Aanvankelijk werd gezocht naar de Bruine winterjuffer, die uit deze terreinen was gemeld (Ben & Els Prins), maar het bleek hier om populaties van de Noordse winterjuffer te gaan. Opmerkelijk hierbij is dat de soort hier al minstens drie jaar achtereen aanwezig is. Vanaf eind augustus tot en met 6 november werd de Noordse winterjuffer in het Uffelter Binnenveld aangetroffen. Dit zou voortplanting van de soort in deze terreinen kunnen betekenen. Zeker ook omdat de soort zeer lokaal aanwezig is. In een andere bekende vindplaats, Vledderveen, werd de Noordse winterjuffer dit jaar niet aangetroffen.

Al deze waarnemingen werden gedaan in overeenkomstige biotopen. Niet langs de oever van vennen maar op beschutte plaatsen in niet al te dichte struktuurrijke heide met Pijpenstro en bomen.

Uit de literatuur zijn oude waarnemingen van de Noordse winterjuffer bekend van ZW drenthe;

Dwingelderveld; (Verspui, 1991),

Vledderveen; Ketelaar, okt. 1995 en E. Last, 1983,

Havelte; Anonym. 2-10-1982 1m+1v en 16-4-1983, 1 vrouwtje,

Vledder N. In NLO nieuwsbrief 1996 -1,

Boswachterij Smilde en Koelingsveld; de Vlieger, 1993,

Vledder: B.Achterkamp, P.Edelaar en R. Ketelaar (1995) Uit: Nieuwsbrief NLO 1996 -3.

Tussen Wapse en Vledder, Hans Inberg zag op 1-3-92 een Sympecma (w.s. paedisca) (212.7-541.5) Uit: NLO Nieuwsbrief 1995-3 p.6

Bespreking

Veel vennen in het Dwingelderveld zijn deze zomer geheel opgedroogd, het aantal potentiële voortplantingswateren is daardoor aanzienlijk beperkt. Waar nog wel water stond was het zoeken naar larvenhuidjes en uitsluipende libellen interessant.

Merkwaardigerwijs zijn er uit Drenthe geen waarne-

Overzicht van de waarnemingen van de Noordse winterjuffer in Drenthe in september en oktober 2003 door Rob van der Es

Datum	Aantal	Geslacht	Locatie	Coördinaten	Opmerkingen
19-9-03	6	1m 2v +	Dwingelderveld, Veldslagen	220.3-535.0	
20-9-03	15	7 m 8 v	Uffelter Binnenveld	213.6-532.4	Waarnemingen R. Manger & G. Abbingh
20-9-03	6	6 v	Nijenslekerveld, Wilhelminaoord	205.7-542.0	Waarnemingen R. Manger & G. Abbingh
23-9-03	2	2v	Mantingerzand	238.1-534.3	
24-9-03	6	2m 1v +	Dwingelderveld, Kolenveen	222.1-533.3	
24-9-03	1	1v	Dwingelderveld, Smitsveen	223.5-536.4	1)
25-9-03	1	?	Mantingerveld, Martensplek	234.7-531.0	1)
25-9-03	1	1m	Mantingerveld, Hullenzand	235.9-533.4	1)
27-9-03	1	1m	Mantingerveld, Achterste veld	237.1-532.8	1)
28-9-03	1	?	Mantingerzand	237.9-534.2	
1-10-03	1	1v	Oosterhesselen, Klenckerveld	246.4-530.7	1)
5-10-03	1	?	Dwingelderveld, Achterlandseveen	221.2-534.1	
5-10-03	1	1m	Dwingelderveld, Veldslagen	220.3-535.0	
12-10-03	2	2v	Dwingelderveld, Veldslagen	220.2-535.1	2 ex. in een vangst
12-10-03	1	1m	Dwingelderveld, Stapelveen	221.1-535.7	1)
15-10-03	2	1m	Mantingerzand	238.4-534.3	
15-10-03	1	?	Mantingerzand	238.0-534.2	
19-10-03	4	3 v	Dwingelderveld, Kraloerheide	225,3-534,5	
6-11-03	1	1v	Doldersummerveld	214,7-546,4	
Totaal	**54**	**15m, 27v**	**14 verschillende locaties**		

Opmerkingen: 1) na de vondst niet verder gezocht, mogelijk meer exemplaren te verwachten.

mingen buiten genoemde biotopen bekend. Als de "Drentse" winterjuffers allemaal afkomstig zijn uit de metapopulatie in de Weerribben, dan zou de soort ook in andere biotopen gevonden kunnen worden. Dat is tot dusver echter niet het geval geweest. Dit kan ondermeer te wijten zijn aan het waarnemerseffect. Het lijkt erop dat de uitbreiding van de Noordse winterjuffer doorzet (R. Ketelaar et al, 2001). Nader onderzoek is nodig. Misschien kan dan antwoord gegeven worden op de volgende vragen m.b.t. Drenthe:

- Zijn er geen winterjuffers aanwezig in andere biotopen?
- Zijn er meer waarnemingen gedaan en in welke biotopen? Krijgen deze mogelijke zwervers vaste voet, breiden de populaties zich verder uit of zijn er toch kleine populaties over het hoofd gezien? Gezien de spreiding van de waarnemingen lijken het zwervers te zijn. Toch lijkt het niet onmogelijk dat er populaties over het hoofd gezien zijn zoals in het Dwingelderveld.
- Zijn er voortplantende winterjuffers te vinden? Dit betekent goed zoeken in de periode maart - juni bij vennen en matig voedselrijke wateren met riet en lisdodde.
- Hoe zit het met de Bruine winterjuffer? Door zeer gericht te zoeken zijn dit jaar behoorlijk veel winterjuffers gevonden, maar enkel de Noordse- en geen enkele Bruine winterjuffer.

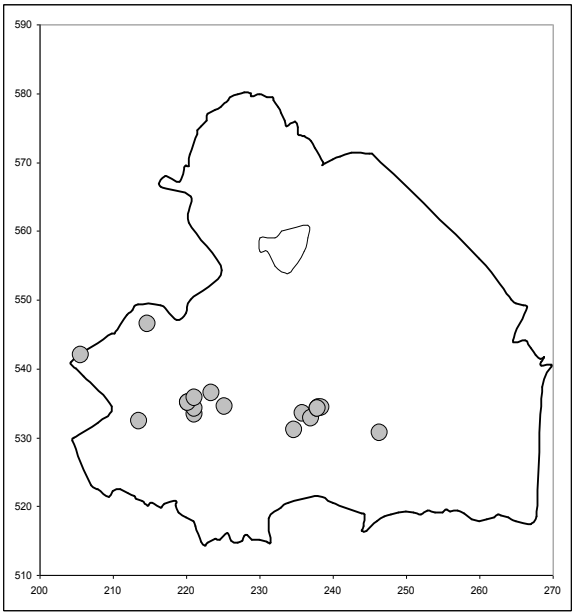

Waarnemingen van de Noordse winterjuffer in Drenthe najaar 2003

Kaartje Libellenwerkgroep Drente (LWD)

Alle waarnemingen werden overigens gedaan buiten de paden in natuurgebieden van mijn werkgever Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten. Nadrukkelijk verzoek ik de waarnemers om kwetsbare vegetaties te ontzien en de toegangsregels van de natuurgebieden te respecteren, vooral in het broedseizoen. Libellenwaarnemers worden hierbij uitgenodigd mee te helpen zoeken. Neem wel vooraf even contact op met de beheerder van het betreffende natuurgebied.

Foto: Rob van der Es

Biotoop van de Noordse winterjuffer *Sympecma paedisca* op de Kraloërheide in Drenthe

Literatuur:

Ketelaar, R. et al , 2001. Nieuwe vindplaatsen van de Noordse winterjuffer (Sympecma paedisca) in Nederland. Brachytron 5 (1&2): p. 28-31.

Rob van der Es
Vereniging Natuurmonumenten
06-55127566 of 0522-472731